

พุทธศาสนา: ความขัดแย้งสู่มูลเหตุแห่งการปกครอง
BUDDHISM: CONFLICT LEADING TO THE CAUSE OF GOVERNANCE

¹พระสิริชัย ธรรมจาโร, ²พระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินทรเมธี, ³พระสังวาน เขมปญโญ
และ ⁴ศราวุธ ชันธวิชัย

¹Phra Sirichai Thammacharo, ²Phramaha Singnarong Sirintarametee,

³Phra Sangwan Kaimapanyo and ⁴Sarawut Khanthawichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹sirichai.tha@mcu.ac.th, ²sing25211252@gmail.com,

³sangwansainet19@gmail.com, ⁴sarawut.kha@mcu.ac.th

Received: July 29, 2025; **Revised:** September 24, 2025; **Accepted:** October 1, 2025

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งทำให้เกิดการรังสรรค์สิ่งใหม่ให้แก่สังคม และความวุ่นวายระหว่างมนุษย์และสังคม โดยมีนักสังคมวิทยา มองว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตจากการคบหาสมาคม เพราะการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดในสังคมได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยทางชีวภาพ หรือปัจจัยด้านอื่นๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง ดังนั้นจึงเข้าไปสัมพันธ์กับความขัดแย้งโดยที่มนุษย์ไม่เข้าใจธรรมชาติของความอยาก หรือความต้องการอย่างแท้จริงจึงทำให้เกิดติดกับดักของความขัดแย้ง แต่ก็มีตัวแปรสำคัญโดยการยึดหลักความสัมพันธ์กับความอยาก โดยมีศาสนาเป็นศูนย์กลางที่นำสู่การคลี่คลาย ความขัดแย้ง ความบาดหมางกันระหว่างบุคคล กลุ่มคน องค์กร

¹ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์ ดร, สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

หรือสถาบันเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนสังคม ความตึงเครียด ความไม่สงบสุข ความหวาดระแวง มีปัจจัยจากการตัดสินใจ การรับรู้ผลประโยชน์ ค่านิยมที่ต่างกัน การไม่ยอมรับสภาพความเป็นจริงว่าการแตกแยกทางทัศนะ ความคิด และความต้องการทางภูมิภาคเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งในการหาทางออก ให้ทุกสังคมหลีกเลี่ยงความขัดแย้งให้ได้ สามารถหาข้อยุติได้ในกรอบของกลไกที่มีอยู่ในสังคม สามารถดำเนินต่อไปได้ตราบเท่าที่ปัญหาความขัดแย้งอยู่ในสัดส่วนที่ไม่แพร่กระจายไปทั่วตลอดจนหาวิธีการหรือกลไกเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคม ก็สามารถดำเนินต่อไป ถือได้ว่าสังคมนั้นยังอยู่ได้อย่างสมานฉันท์

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, ความขัดแย้ง, มูลเหตุ, การปกครอง

Abstract

Conflict creates new things for society and chaos between humans and society. Sociologists view humans as social animals, who are part of the products of social interaction. Because humans can survive in society, they need biological factors or other factors to satisfy their own needs. Therefore, they are involved in conflict without truly understanding the nature of desire or need, which leads to conflict traps. However, there is an important variable by adhering to the principle of relationship with desire, with religion as the center that leads to resolution. Conflict, discord between individuals, groups, organizations or institutions are tools for changing society. Stress, unrest, and suspicion are factors of decision-making, perception of benefits, different values, and refusal to accept the reality that regional differences in perspectives, ideas, and needs are significant obstacles in finding a way out. Every society can avoid conflict, find a solution within the framework of the mechanisms in society, and continue as long as the conflict problem is not widespread. Also, methods or mechanisms to end conflict in society can continue. It can be considered that society can still live in harmony.

Keywords: Buddhism, Conflict, Cause, Governance

บทนำ

ความขัดแย้งแท้ที่จริงแล้ว เป็นเป็นธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามก็มีความจำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นคณะ อันเห็นได้จากอดีต คนทุกระดับมิได้ถือกำเนิดมาเหมือนกันแต่มีความต่างกัน เป็นผลมาจากพันธุกรรม หรือสภาพทางสังคม (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539)

สถานการณ์ความเห็นต่างที่เกิดขึ้นจึงเกิดคำถามว่า เป็นบาปที่สาบมนุษย์และสังคมให้จมอยู่กับปัญหาหรือเป็นบุญที่ก่อให้เกิดการรังสรรค์สิ่งดีงามให้แก่สังคม ในขณะที่นักสังคมวิทยา จัดอยู่ในกลุ่มของนักขัดแย้งวิทยา มองมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animals) ที่เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตจากการคบหาสมาคมซึ่งกัน (Thoresten Sellin, 1938) ดังนั้นการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดในสังคมจะต้องอาศัยปัจจัยทางชีวภาพ หรือปัจจัยด้านอื่นๆ ต้องการเข้าไปสัมพันธ์กับความขัดแย้ง เพราะธรรมชาติของความอยากเพื่อสนองความต้องการของตนเอง คือส่วนหนึ่งที่มนุษย์และสังคมไม่เข้าใจ หรือความต้องการอย่างแท้จริงจึงทำให้ติดกับดักของความขัดแย้ง ดังนั้น ตัวแปรสำคัญการยึดหลักความสัมพันธ์กับความอยากนั้น คือ ศาสนาของตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Religion Centric) โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งถือได้ว่าเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ยอมรับว่าพระพุทธศาสนาอธิบายแตกต่างของมนุษย์ในบริบทธรรมชาติของสังคม พระพุทธองค์ทรงมองว่าเป็นธรรมชาติที่จะหลีกเลี่ยงได้ยากของมนุษย์ เมื่อเป็นไปในลักษณะนี้พระองค์นำเสนอคำว่า ไตรลักษณ์ ที่เกิดทุกข์ ตลอดจนความดับทุกข์ มาเพื่อแก้ไขสถานการณ์ทางสังคมให้เกิดสันติอย่างแท้จริง ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

มูลเหตุภายในให้เกิดความขัดแย้ง

ความขัดแย้งนั้นจัดได้ว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อระบอบการปกครอง ก่อนอื่นนั้นต้องผ่านความขัดแย้ง ซึ่งมีมูลเหตุของธรรมเป็นเครื่องเน้นซ้ำ คือปัจจัยธรรม เป็นตัวแปรสำคัญทำให้มนุษย์และสังคมเกิดความขัดแย้ง เป็นเหตุผลสำคัญที่เกิดขึ้นในบุคคลใด หรือองค์กร หรือกลุ่มบุคคล จะทำให้เกิดการพัฒนาไปอย่างล่าช้า ประกอบด้วย ตัณหา และมานะ (ขุ.ม. (บาลี) 29/74/157) สามประการถือได้ว่า มีอิทธิพลและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ยากที่จะบอกได้ยากกว่า ที่มาของความขัดแย้งคือตัณหา ตัณหาเป็นตัวจุดชนวนให้เกิดความขัดแย้งเข้าสู่สงคราม สิ่งที่สามารถยืนยันสมมติฐานข้อนี้ได้ดีที่สุดก็คือประเด็น สงครามน้ำ ระหว่างชาวศากยะและโลกิยะก็เพื่อใช้ในเชิงกลศึกกรรม และสงครามระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศล กับพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นการแย่งชิงดินแดน และพื้นที่ทางเศรษฐกิจ หรือสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลิจฉวีเพื่อแย่งชิงคันธชาติ สงครามเหล่านี้ จัดได้ว่าเป็น “สงครามวัตถุกาม” ทั้งสิ้น โดยมี “ตัณหา” เป็นผู้บัญชาการอยู่เบื้องหลังการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายนอก

ทิฐิ คือความเห็น หรือลัทธิ ทิฐิในแง่ลบ จึงทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มของคนที่มีความเห็นแตกต่างกันแต่ไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีจุดยืนของตัวเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า ชนเหล่าใดยังถือทิฐิ (ขุ.ม. (ไทย) 29/82/244-245) ชนเหล่านั้นย่อมเที่ยวกระทบกระทั่งกันในโลก สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา

บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา และบางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เราจึงทุ่มเถียงกัน เมื่อทุ่มเถียงกัน ทำลายกัน และเบียดเบียนกัน (ม.ม. (ไทย) 13/202-204/239-242) กรณีศึกษาที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ การที่พระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีกเถียงกันเกี่ยวกับ“น้ำที่เหลือไว้ในกระบวยเป็นอาบัติหรือไม่” ประเด็นนี้ได้สะท้อนแนวคิดในเชิง “ทฤษฎีวิวาทะ” ได้เช่นเดียวกัน เพราะพระวินัยธร และพระธรรมกถึกต่างก็มีจุดยืนของตัวเอง จึงทำให้ข้อขัดแย้งลุกลามไปอย่างรวดเร็ว

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเป็นตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่งที่ ต้องทะเลาะวิวาทกัน เพียงเพราะต้องการรักษาจุดยืนของตนเองเอาไว้ โดยไม่ยอมรับ หรือสนใจแนวคิดของคนอื่น และนอกจากการไม่ยอมรับและไม่สนใจแล้ว ยังเป็นที่มาของการดูถูก และเหยียดหยามดังพุทธพจน์ที่ว่า (ขุ.ม. (ไทย) 29/31/123)

“สัตว์เกิดผู้ยึดถือในทฤษฎีทั้งหลายว่ายอดเยียม

ย่อมทำทฤษฎีใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก

กล่าวทฤษฎีอื่นทุกอย่างนอกจากทฤษฎีนั้นว่า ‘เลว’

เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้”

จะเห็นได้ว่า อะไรเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เจ้าลัทธิ หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งยกย่องลัทธิ หรือแนวคิดของตัวเอง แล้วหักมุมแนวคิดอื่นว่า “ใช้ไม่ได้” หรือ “ไม่เข้าท่า” คำตอบที่ค้นพบก็คือ เจ้าลัทธิหรือเจ้าของแนวคิดต่าง ๆ เห็นช่องทางที่จะได้รับผลประโยชน์ใน 2 ด้านด้วยกัน (ขุ.ม. (ไทย) 29/32-33/125-126) คือ อานิสงส์ในชาตินี้ คือผลประโยชน์ในแง่ของสักการะ ความเคารพ การนับถือ การบูชา การยำเกรง จากผู้ที่นับถือ และชื่นชอบในแนวคิดต่าง ๆ และอานิสงส์ในชาติหน้า คือ การเชื่อมั่น และยึดมั่นดังกล่าวนั้น จะเป็นเหตุเป็นผลให้ตัวเองได้ไปเกิดภพและภูมิที่ตัวเองต้องการ และแนวคิดนี้จะป็นสะพานให้ตัวเองทอดเดินไปสู่ความบริสุทธิ์หมดจดได้ ทั้ง 2 ประการดังกล่าว จัดได้ว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคลพยายามรักษาที่มั่น หรือจุดยืนเอาไว้ให้ได้ เพราะการพยายามรักษาที่มั่น ย่อมหมายถึงการรักษาพื้นที่ การดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสมเกียรติ และการมีความสุขในโลกนี้

พระพุทธเจ้าให้คำจำกัดความคำว่า มานะ: ว่าการถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจธง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธง”(ขุ.จ. (ไทย) 30/103/353., ขุ.ม. (ไทย) 29/178/510.) ปัญหาก็คือ “อะไรที่ทำให้มนุษย์สำคัญตัวว่าดีกว่าคนอื่น” จากมนุษย์ใช้สถานะความเป็นชาติ ถิ่นโคตร ความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล ความเป็นผู้มีรูปร่างม ทรัพย์ การศึกษา หน้าที่การงาน หลักแห่งศิลปวิทยา วิทยฐานะ ความคงแก่เรียน ปฏิภาณ หรือสิ่งอื่นนอกจากที่กล่าวแล้วว่า เราเลิศกว่าเขา” (ขุ.จ. (ไทย) 30/103/351-353., ขุ.ม. (ไทย) 29/178/508-510.) หากวิเคราะห์ในประเด็นนี้ก็คือ มนุษย์ได้อาศัยคุณสมบัติ

ดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงตน หรือแสดงตัวว่า “ตัวเองดี” หรือ “เด่นกว่า คนอื่น” ในคุณสมบัติเหล่านั้น และนั่นจึงเป็นที่มาของการ “ถือตัว” และ “ยึดมั่นในความถือตัว”

สรุปได้ว่า การถือตัว ความลำพอง หรือความทะนงตนนั้นทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท จนนำไปสู่การฆ่ากัน หรือการทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กันได้อย่างไร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดสำคัญว่าเราเสมอเขา เลิศกว่าเขา หรือด้อยกว่าเขา ผู้นั้นพึงต้องวิวาทกันด้วยความถือตัวนั้น (ขุ.ม. (ไทย) 22/77/231.) เป็นสาเหตุสำคัญก็เพราะว่าการถือตัวดังกล่าวนี้นำไปสู่การลบหลู่ ดูหมิ่น และเกลียดชังคนอื่น ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากกรณีของ “เจ้าศากยะ” มีความถือตัวว่า เผ่าพันธุ์ของตนเองเป็นเผ่าพันธุ์ที่ดี บริสุทธิ์ และวิเศษกว่าคนอื่น ฉะนั้น จึงเป็นไปไม่ได้ที่ธิดาภคิรัยศากยะจะต้องไปแต่งงานกับพระเจ้าปเสนทิโกศลที่มี “ที่มา” หรือ “ต้นกำเนิดไม่ชัดเจน” และในขณะเดียวกัน การที่ลูกหลานของเจ้าศากยะจะไหว้พระเจ้าวิทูทกะก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พระเจ้าวิทูทกะซึ่งเป็นลูกนางทาสจะนั่งตั่งของเจ้าศากยะก็นับเป็นการกระทำที่ “น่ารังเกียจ” ฉะนั้นจึงต้องใช้น้ำนมล้าง การกระทำ และแสดงออกในลักษณะนี้ ย่อมนับว่าเป็นการดูหมิ่น ชิงชัง และรังเกียจคนอื่น และการกระทำดังกล่าวนี้เองได้นำไปสู่ “ภาวะแห่งการเกลียดชัง” ที่พระเจ้าวิทูทกะมีต่อเจ้าศากยะจนนำไปสู่ “สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” ในที่สุด

มูลเหตุภายนอกให้เกิดความขัดแย้ง

เหตุปัจจัยภายนอกก่อให้เกิดความขัดแย้ง จากการวิเคราะห์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จึงพบประเด็นที่น่าสนใจ ถึงความขัดแย้ง ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลนี้ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แห่งเหตุปัจจัยหลักๆ การวิเคราะห์ การตีความ การแปลผลข้อมูล และการสื่อสารที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากข้อเท็จจริงที่คงอยู่ หรือในทิศทางตรงกันข้าม เราอาจจะเข้าใจ ซึ่งความเข้าใจอาจจะเกิดจากการตีความ วิเคราะห์ หรือได้รับความบอกเล่าจากบุคคลที่น่าเชื่อถือ แต่เมื่อมีบางคนได้นำข้อมูลที่เป็นชั้นปฐมภูมิมาชี้แจง เราอาจจะ ไม่ยอมรับ และมองว่าข้อมูลดังกล่าวนั้นอาจจะไม่ใช่ข้อมูลที่แท้จริงก็ได้ เมื่อนำประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดการฆาตกรรม การทะเลาะ แก่งแย่ง และวิวาทดังกล่าวมาวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน “กรณีโกสุมพิศศึกษากรณีการทำสังคายนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2” จะพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งด้านข้อมูล เป็นประเด็นที่เกิดขึ้นในกรณีโกสุมพิศศึกษา (วิ.ม.(ไทย) 5/468-473/362-368., ม.ม. (ไทย) 12/593-599/533-536., ม.ม.อ. 2/493-500/308-312.)แรกเริ่มเดิมทีนั้น พระวินัยธรได้บอกพระธรรมกถึกว่า การที่พระธรรมกถึกเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวยนั้นไม่จัดว่าเป็นอาบัติ เพราะไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งพระธรรมกถึกก็คล้อยตามประเด็นดังกล่าว แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป พระ

วินัยธรกลับนำเสนอข้อมูลใหม่ว่า สิ่งที่พระธรรมกถึกทำนั้น เป็นการต้องอาบัติทั้งๆ ที่ไม่รู้ สำคัญที่ทำให้เกิดสถานการณ์เช่นนี้ก็เพราะพระวินัยธร และพระธรรมกถึก เข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกัน พระวินัยธรทราบว่าพระพุทธเจ้าได้บัญญัติวินัยข้อดังกล่าว แต่พระธรรมกถึกไม่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว และการที่ทั้งคู่เข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกันนั้น ได้ทำให้ปฐมบทของความขัดแย้งได้เกิดขึ้น นอกจากนั้นความขัดแย้งได้ปะทุขึ้นมาอีกเมื่อพระวินัยธรได้แปรข้อมูลอันเป็นประเด็นส่วนตัวของทั้งคู่ไปสู่ลูกศิษย์ของท่าน

ประเด็นความขัดแย้งนั้นได้ลุกลามขึ้นเมื่อพระธรรมกถึกมองว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการนำเสนอข้อมูลดังกล่าว เพราะข้อมูลดังกล่าวได้ทำให้เกิดภาพลบแก่ตนเอง ดังนั้นการนำเสนอข้อมูลของพระธรรมกถึกในขั้นนี้ แทนที่จะตอบคำถามให้แก่ข้อมูลที่เกิดขึ้นแก่ลูกศิษย์ตามความเป็นจริงเพียงเท่านั้น แต่สิ่งที่นำเสนอเพิ่มเติมจากข้อมูลดังกล่าวก็คือ “ท่านพูดเท็จ” ประเมินคำพูดในลักษณะนี้พบว่า เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่ว่าตัวเอง “ถูกแฉ” หรือ “ถูกหักหลัง” สรุปก็คือ “เมื่อท่านปรบอาบัติทุกกฏผมได้ ทำไมผมจะปรบอาบัติปาจิตตีย์ท่านไม่ได้” ซึ่งวิธีการนี้เป็นการเผชิญหน้าในลักษณะของการหนามยอกเอาหนามบ่ง หรือตาต่อตาฟันต่อฟัน อุดมภูมิความขัดแย้งจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น กรณีการสังคายนาครั้งที่ 1 (วิ.จุ. 7/437/376, วิ.ม. 5/303/376., วิ.จุ. (ไทย) 7/438/377., ม.อุ. (บาลี) 14/41-42/32-33, ม.อุ. (ไทย) 14/41-42/50-51., ม.อุ.อ. 3/41-42/21-24. ม.อุ.ฉวี./41-42/286-288.) วิเคราะห์จากพฤติกรรมของพระปราณะ ท่านยิดมันและถือเอาตามที่ตัวเองเคยได้ยินได้ฟังมาว่าควรปฏิบัติตามสิกขาบท 8 ประการที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ตลอดไป ในขณะที่พระมหากัสสปเถระ และคณะได้ชี้ให้เห็นว่าข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุปฏิบัติได้เฉพาะในยุคข้าวยากหมากแพงเท่านั้น และถึงแม้ว่าพระมหากัสสปเถระจะยกเหตุผล อันใดมาชี้แจง แต่พระปราณะก็ไม่ยอมปฏิบัติตาม จะขอปฏิบัติตามมติของตนเองเท่านั้น ซึ่งประเด็นความขัดแย้งของพระเถระทั้งสอง กลุ่มนี้ จึงเกิดขึ้นจากการยืนยันแหล่งที่มาของข้อมูลที่แตกต่างกัน ส่วนในกรณีการทำสังคายนาครั้งที่ 2 (วิ.จุ. (ไทย) 7/455/409-419.) จะเห็นว่าวัตถุ 10 ประการที่พระภิกษุเมืองวัชชีได้นำเสนอนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสองไว้ใน 5 ประการหลักด้วยกัน ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนั้นเป็นข้อมูลที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตามที่พระสงฆ์กระแสหลักนำมากล่าว และชี้ให้เห็นถึงความผิดปกติของกลุ่มพระภิกษุเมืองวัชชี การที่ฝ่ายพระภิกษุเมืองวัชชีเข้าถึงข้อมูลที่ผิดพลาดดังกล่าว ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง จนนำไปสู่การสังคายนาครั้งที่ 3

สรุปได้ว่า ผลประโยชน์หรือความต้องการเป็นที่มาของความขัดแย้ง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายนอกที่ชัดเจนประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่

ทรัพยากรหรือสิ่งของมีจำนวนจำกัด แต่ความต้องการหรือผู้ที่มีความต้องการนั้นมีจำนวนมากกว่า หากไม่สามารถที่จะจัดการทรัพยากรหรือสิ่งของอย่างเป็นระบบแล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่จะทำให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นมาเพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งดังกล่าว จากกรณีการแย่งทรัพยากรน้ำของชาวศากยะและโกลิยะ (ที.สี. (ไทย) 9/267/92.) ก็เนื่องมาจากการที่ทั้งสองกลุ่มต้องการน้ำเพื่อใช้ในการกลสิกรรม แต่ปัญหาก็คือ น้ำนั้นมีปริมาณที่สามารถจะรองรับพื้นที่นาของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น การเจรจาจึงเกิดขึ้น แต่สุดท้ายกระบวนการเจรจาที่ล้มเหลวเพราะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต้องการเป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้กระแสของความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงจึงเกิดขึ้น เช่น ในกรณีสงครามการแย่งชิงหมู่บ้านกาสีระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระเจ้าอชาตศัตรู (ส.ส. (ไทย) 15/125/146-148. ส.ส.15/126/148-149., ส.ส.อ.1/125-125/146-147., ส.ส.ฎ. 1/125-126/198.) ก็เช่นเดียวกัน เป็นการตอกย้ำว่า ทั้งคู่ต่างก็ต้องการหมู่บ้านดังกล่าวเพื่อใช้เป็นเขตเศรษฐกิจ และเป็นรัฐกันชน ซึ่งสอดคล้องกับกรณีสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลจฉวีมิวัตถุประสงค์ เพื่อแย่งชิงคันธชาติซึ่งมีคุณค่าอย่างมหาศาลในผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตามมา ผลประโยชน์และความต้องการในสองกรณีหลังนี้จัดได้ว่าเป็น “ตัวแปร” สำคัญที่ทำให้ทั้งสองแคว้นต้องทำสงครามระหว่างกันเพื่อแย่งชิงทรัพยากรดังกล่าว

ชาติพันธุ์เป็นที่มาของความขัดแย้ง “ชาติพันธุ์” เป็นที่มาของความขัดแย้ง การที่มนุษย์ไปตัดสินใครคนใดคนหนึ่งที่ไม่ใช่พวกของเรา ว่าเป็นชาวเขา หรือเรียกคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่พวกของเราว่าเป็นคนชายขอบ แล้วตีค่า หรือประเมินคุณค่าชาวเขา ต่ำกว่าตัวเอง แล้วพยายามที่จะลดทอนศักดิ์ศรี และความเป็นมนุษย์ของเขาที่ได้อยู่แล้วให้ด้อยลงไปเรื่อยๆ เหล่านี้คือที่มาของความขัดแย้ง เหตุผลสำคัญที่มนุษย์กลุ่มนี้พยายามทำก็คือการสร้างความเป็น “มนุษย์ศิวิไลซ์แบบจอมปลอม” ให้แก่ตนเอง แต่ไปทับถมเหยียดหยาม และดูหมิ่นดูแคลนมนุษย์คนอื่น ๆ ซึ่งบ่อยครั้งที่การ “กดทับ” ในลักษณะนี้สะท้อนออกมาในรูปแบบของความรุนแรงที่ฝ่าย ถูกกระทำได้แสดงออกมาผ่านกระบวนการก่อการร้าย (Terrorism) ทั้งในระดับชาติ และระดับสากลเราไม่ค่อยได้คำนึงว่า “สิ่งที่เขาถูกกระทำในฐานะเป็นมนุษย์ต่างชาติพันธุ์” ในอดีตที่ผ่านมาเป็นอย่างไร แต่เรามักจะคิดถึงสิ่งที่เราถูกกระทำจากเขาอยู่ตลอดเวลาที่เกิดปัญหาขึ้น ฉะนั้นผู้เขียนจึงรู้สึกแปลกใจเมื่อเกิดสถานการณ์ความรุนแรงต่างๆ เกิดขึ้นทั่วโลก และเหตุผลของ “ความไม่แปลกใจ” อีกประการหนึ่งก็คือ กรณีเจ้าศากยะกับเจ้าโกลิยะ และกรณีพระเจ้าวิฑูทกะทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของเจ้าศากยะ ซึ่งประวัติศาสตร์และความเป็นมาของ ศากยะวงศ์นั้นถือได้ว่าเป็น “อาวุธ” ขึ้นสำคัญในการทำลายล้าง “เผ่าพันธุ์ตัวเอง” ในเวลาต่อมา เพราะการมองว่าวงศ์ของตนเองนั้นประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ที่มี “สายพันธุ์เดียว” เท่านั้นโดยไม่เจือปนกับสายพันธุ์อื่น จึงเกิดความหยิ่งทะนงตน และอวดดี ความอวดดี ถือตัว หรือเหยียดหยังดังกล่าวจะไม่เกิดผลเสียตามมาแต่ประการ

ใดเลย หากไม่ใช้ความเป็นสายพันธุ์ที่ตัวเองคิดว่าดีกว่า บริสุทธิกว่าคนอื่นนั้นไปดูถูกเหยียดหยามดูหมิ่นคนอื่น ๆ ในสังคม พฤติกรรมดังกล่าวนี้ ชาวโกเลียเคยเตือนสติ และตั้งคำถามต่อความเป็นสายพันธุ์ที่ว่า “เจ้าศากยะต่างจากสุนัขตรงไหนที่มีเพศสัมพันธ์กับพี่น้องของตัวเอง” แทนที่เจ้าศากยะจะตระหนักถึงคำเตือนดังกล่าว แต่กลับย้อนถามว่า “เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ชี้เรื่อนจะมีกำลังอะไร” จนทำให้เกิดเหตุการณ์คราวนั้นได้ลุกลามจาก “สงครามน้ำ” กลายเป็น “สงครามการปกป้องศักดิ์ศรีระหว่างเผ่าพันธุ์” ในบัดดล แต่พระพุทธเจ้าก็ทำให้สงครามดังกล่าวยุติลงไปได้

ถึงกระไรสงครามดังกล่าวจะยุติแต่ “ความอวดดี” “ถือตัว” ก็นำ “สงคราม” มาสู่เจ้าศากยะอีกครั้งหนึ่งในกรณีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ (ขุ.สุ. (บาลี) 25/47/25, ขุ.สุ. (ไทย) 25/47/41, ม.ม.อ. 2/374/256, ขุ.สุ. (บาลี) 25/104/356, ขุ.สุ. (ไทย) 25/104/526, ที.ปา. (ไทย) 11/91/51.) เพราะนอกจากการที่จะดูหมิ่นพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งมีสถานะเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกัน โดยการมอบลูกของนางทาสีไปเป็นมเหสีแล้ว ยังดูหมิ่นเหยียดหยามพระเจ้าวิฑูทกะ ซึ่งเป็นลูกของนางทาสีโดยการใช้คำนามล้างตั่งที่พระองค์ประทับนั่ง และไม่ยอมให้ลูกของตัวเองไหว้พระเจ้าวิฑูทกะซึ่งมีอายุมากกว่าด้วยการพาหนีไปอยู่นอกเมือง เหตุปัจจัยดังกล่าวนี้นับได้ว่าเป็น “ห้วงเชื้อ” ขึ้นดีทำให้พระเจ้าวิฑูทกะตัดสินใจทำสงคราม “ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ” ซึ่งเป็นการฆ่าที่ไม่เว้นแม้กระทั่งเด็กที่ยังไม่หย่าจากนมมารดา แม้เหตุการณ์การครั้งนี้พระพุทธเจ้าจะเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางก็ตาม แต่เนื่องจาก “ฐานแห่งการเกลียดชัง” รุนแรงและสะสมมาตั้งแต่เยาว์วัย ประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นก็คือว่า “สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของพระเจ้าวิฑูทกะ สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวของฮิตเลอร์ สงครามโคโซโว สงครามก่อการร้ายข้ามชาติต่างกันตรงไหน”

มูลเหตุความขัดแย้งการเมืองการปกครอง

หลักรัฐศาสตร์จากผลผลิตของความขัดแย้ง จึงกลายเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครอง จึงสามารถยืนยันข้อสมมติฐานดังกล่าวได้ที่ปรากฏใน “อัครัญญสูตร” ย้ำให้เห็นว่าการถือกำเนิดของระบบกษัตริย์เพราะความขัดแย้งของประชาชน ชิงข้าวสาลีกัน ปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย จนนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันว่า “เราควรแบ่งปันข้าวสาลี และปักปันเขตแดนกัน” (ที.ปา. (ไทย) 11/129/96.) เกิดการหาข้อตกลงร่วมกันในรูปแบบ “ทวิภาคี” กลายเป็นข้อตกลงกัน ด้วยเหตุนี้สถานการณ์การแย่งชิงพืชผลทางการเกษตรคือข้าวสาลีดำเนินไปอย่างลับๆ เนื่องจากประชาชนบางคนไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ จึงเก็บรักษาสິงที่ตัวเองมีอยู่แล้วไปแย่งชิงทรัพยากรของคนอื่นๆ “สัตว์ผู้มีนิสัยโลก รักษาส่วนของตนไว้ ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค” (ที.ปา. (ไทย) 11/129/96.) เพราะไม่เคารพสิทธิ เมื่อแต่ละฝ่ายไม่เคารพในกฎกติกาจึงทำให้เกิดความขัดแย้งดังกล่าวได้ขยายตัวไปสู่การตำหนิกันและกันว่า ก่อนที่จะ “ใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดิน

บ้าง ท่อนไม้บ้าง ทำร้ายกันและกัน” ด้วยเหตุนี้ จึงหาแนวทางสู่ความสันติแบบ“พหุพาสี” โดยการนำเสนอประเด็นปัญหาว่า“ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การดำหนิตีเดียกันปรากฏ การพูดเท็จปรากฏ และการถืออาวุธเพื่อทำร้ายกันก็ปรากฏ ฉะนั้น พวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ” จากการประชุมดังกล่าว จึงเป็นที่มาของคำว่า “มหาสมมติ” “กษัตริย์” และ “ราชา” เพราะเหตุดังกล่าวจึงเกิดระบบการปกครองแบบกษัตริย์ขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันพืชผลทางการเกษตรให้เกิดความเท่าเทียมกัน “กษัตริย์” ในบริบทนี้ก็คือ เกษตรที่ทำหน้าที่ในการแบ่งปันพืชผลทางการเกษตรคือข้าวสาลี และแบ่งปันเขตแดน เพื่อให้ความพอใจสูงสุดแก่ภคินี เพราะฉะนั้น กษัตริย์จึงได้ชื่อว่า “ราชา” นั่นเอง

สรุปได้ว่า กษัตริย์หรือพระราชาเป็นบุคคลพิเศษ ที่ได้รับการสมมติให้ทำหน้าที่ในการปกครอง และบริหารกิจการต่างๆ ภายในชุมชนก่อนที่จะพัฒนาเป็นรัฐ และประเทศต่อไป คือ สถานะของความเป็นพระมหากษัตริย์นั้นพัฒนาการขึ้นมาจาก “สมมติบุคคล” ไปสู่ “สมมติเทพ” ในลำดับต่อมา ความขัดแย้งดังกล่าวนั้นได้ก่อให้เกิดระบบการเมืองการปกครองขึ้น ไม่ว่าจะเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือการปกครองในระบบประชาธิปไตยก็ตาม มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเป็นสื่อกลางในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน และสังคม โดยประชาชน และเพื่อประชาชน เป็นที่มาของประชาธิปไตย

แนวคิดที่ว่าด้วยความไร้ระเบียบ หรือภาวะยุ่งเหยิง เป็นแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงโลกมนุษย์เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความรุนแรง และความรู้สึกละطمของมวลมนุษย์อันนำไปสู่สงครามกลางเมือง สงครามระหว่างรัฐต่อรัฐ หรือสงครามประเทศต่อประเทศเพื่อแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติ แย่งชิงดินแดน หรือทำลายเผ่าพันธุ์มนุษย์ก็ตาม ซึ่งความยุ่งเหยิงดังกล่าวนี้เองจึงเป็นที่มาของคำว่าจักระเปียบโลก (เดชา ตั้งสีฟ้า, 2536) หรือหากจะกล่าวในวงแคบก็คือ แนวคิดดังกล่าวเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดคำว่า “การจัดระเบียบสังคม” ซึ่งนัยของการจัดระเบียบสังคม มิได้ปรากฏมีเฉพาะในยุคปัจจุบันเท่านั้น เพราะเมื่อวิเคราะห์แนวคิดดังกล่าวก็ปรากฏมีในพระไตรปิฎกเช่นเดียวกัน ปัญหาคือ ในพระไตรปิฎกได้นำเสนอประเด็นความขัดแย้งอันเป็นที่มาของการจัดระเบียบสังคม เช่น จักกวัตติสูตร ชี้ให้เห็นสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยความยุ่งเหยิง ความไร้ระเบียบของประชาชน เพราะเกิดความขัดแย้งระหว่างพระราชากับประชาชนในประเด็นเกี่ยวกับมาตรฐานในการพระราชทานทรัพย์แก่คนขโมยสิ่งของของบุคคลอื่น “ถ้าเราจักให้ทรัพย์แก่คนที่ถือเอาสิ่งของที่คนอื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย อทินนาทาน (การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้) จักแพร่หลายด้วยอาการอย่างนี้ ทางที่ดี เราควรให้คนตัวบุรุษนัอย่างแข็งขัน แล้วตัดต้นคอ ตัดศีรษะของบุรุษนั้น

เสีย” (ที.ปา. (บาลี) 11/92/56, ที.ปา. (ไทย) 11/92/69.) สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระองค์ดำริเช่นนี้ก็เพราะว่า ทุกคราวที่จับโจรได้พระองค์จะพระราชทานทรัพย์แก่โจรเหล่านั้น ผลที่ตามก็คือพฤติกรรมเลียนแบบ เพราะประชาชนมองว่า พฤติกรรมดังกล่าวทำให้พระราชาทรงสนพระทัยและใส่ใจต่อความเป็นอยู่ของพวกเขา ในขณะที่พระราชามิทรงพระราชทรัพย์ และประหารชีวิตทุกคนที่มีพฤติกรรมในการเป็นขโมย ประชาชนเกิดความขัดสน ไม่มีทรัพย์จึงมีการฆ่ากันเพื่อแย่งชิงทรัพย์ ทำให้ “อหินนาทานแพร่หลาย...ศัสตราแพร่หลาย...ปาณาติบาตแพร่หลาย...มุสาวาทแพร่หลาย...ปิสุณวาทแพร่หลาย...กาเมสุมิฉฉาจารแพร่หลาย...อภิชมาและพยาบาทแพร่หลาย...” (ที.ปา. (บาลี) 11/96/59, ที.ปา. (ไทย) 11/96/71.) ผลที่ตามมาก็คือ “ไม่เกื้อกูลมารดา บิดา สมณพราหมณ์ และไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ก็แพร่หลาย” (ที.ปา. (บาลี) 11/102/60-61, ที.ปา. (ไทย) 11/102/73.) มากยิ่งขึ้น จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ความโกลาหลจึงเกิดขึ้น เพราะ “มนุษย์เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นมารดาภักบุตร บิดาภักบุตร พี่ชายกับน้องสาว เป็นต้น ก็จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า”

ด้วยเหตุนี้จุดเริ่มต้นของกระบวนการของ “การจัดระเบียบสังคม” จึงเกิดขึ้นบนฐานของความขัดแย้ง มนุษย์กลุ่มดังกล่าวจึงได้ปลีกตัวออกจากสังคมดังกล่าวเพื่อสานเสวนาระหว่างกลุ่มของประชาชนด้วยกัน การปรึกษาหารือกันในเบื้องต้นนั้น ได้มีการปรารภปัญหาที่เกิดขึ้นว่า “พวกเราสูญเสียสัญญาติมากมาขนาดนี้ เพราะยึดถืออกุศลธรรมเป็นเหตุ ทางที่ดี พวกเราควรทำกุศลอย่างไรดี ทางที่ดี พวกเราควรงดเว้นจากปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ควรสมาทานประพฤติกุศลธรรมนี้” (ที.ปา. (บาลี) 11/105/63, ที.ปา. (ไทย) 11/105/75.) หลังจากได้ข้อสรุปแล้วจึงพากันประพฤติ และปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม โดยงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินคาม การพูดเท็จ และช่วยกันดูแลเอาใจใส่ต่อมารดาบิดา สมณพราหมณ์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น พระพุทธเจ้าได้ชี้ให้เห็นว่า “การจัดระเบียบสังคม” โดยการประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกุศลธรรมทำให้มนุษย์เจริญด้วยอายุ วรรณะ และสังคมก็จะอุดมไปด้วยสันติสุขอย่างแท้จริง (ที.ปา. (บาลี) 11/105/64, ที.ปา. (ไทย) 11/105/76.)

สรุปได้ว่า ความมีระเบียบของสังคมจะมีขึ้นไม่ได้หากมนุษย์ไม่มีส่วนสำคัญในการแก้ไขหรือจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนต่างๆ ซึ่งการจัดการความขัดแย้งตามพระสูตรนี้ เป็นการจัดการความขัดแย้งโดยเริ่มจากมนุษย์แต่ละคนเป็นที่ตั้ง หลังจากนั้นจึงขยายวงของการจัดการความขัดแย้งไปสู่ครอบครัว ชุมชน และสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

วิเคราะห์ความขัดแย้งมูลเหตุแห่งการปกครอง

ในพระพุทธศาสนายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น (Necessity) ในระดับโลกวิสัย เพราะ “ความขัดแย้ง” จัดได้ว่าเป็น “ทุกข์ของบุคคลและสังคม” ประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติ หรือธรรมชาติของสังคมทั่วไป จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น สิ่งจำเป็นของสังคม เพราะสรรพสิ่งในสังคมนั้นแปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา (อนิจจัง) ผลจากการแปรเปลี่ยนดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดบรรยากาศของทุกข์ หรือความขัดแย้ง ซึ่งเป็นสภาวะหรือบรรยากาศที่ดำรงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งก็เพราะทุกสิ่งทุกอย่างนั้นในแง่ของโลกวิสัยนั้น ไม่สามารถเป็นไปตามความต้องการ หรืออำนาจของสิ่งใด หรือบุคคลใด กล่าวคือไม่มีสิ่งใด หรือบุคคลใดบังคับให้มันไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ให้ขัดแย้งกัน (อนัตตา) ฉะนั้นเมื่อก้าวโดยธรรมชาติแล้ว สรรพสิ่งต้องขัดแย้งกัน แต่ถึงกระนั้นพระพุทธศาสนาก็ได้เหลือพื้นที่ ของความไม่ขัดแย้ง เอาไว้ให้สภาวะสูงสุด นั่นก็คือพระนิพพาน

ทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นความขัดแย้งได้ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณค่าภายในของมนุษย์ในเชิงอัตวิสัย และมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณค่าในเชิงปรวิสัยเช่นเดียวกัน คือความขัดแย้งเพื่อจัดระเบียบทางสังคม การพัฒนาการระบอบการเมืองการปกครอง การการดำเนินธุรกิจ และเศรษฐกิจด้วยความสมดุล ฉะนั้นแล้วความขัดแย้งเป็นกุญแจสำคัญสู่การบริหารโดยภาพรวมขององค์กร ตลอดจนประเทศชาติที่รุ่งเรือง อันเป็นหน้าที่สำคัญของสังคมมนุษย์ ที่ต้องยอมรับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ในฐานะที่เป็นทุกข์ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม และแสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร เพื่อแสวงหาทางออก เป็นเครื่องมือเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลักรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บุคคล และชุมชนได้ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส , 2556.) เพื่อทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

สรุปได้ว่า เพราะความขัดแย้ง จึงเป็นบ่อเกิดของการจัดระเบียบทางสังคม โดยมีวิวัฒนาการจากมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมและอยู่รวมกันเป็นสังคม จนนำมาสู่การเป็นรัฐ เป็นวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะการได้มาซึ่งอำนาจรัฐจะต้องมีความชอบธรรม เป็นที่ยอมรับของคนที่อยู่ในชุมชนภายใต้ระเบียบการเมืองนั้น ๆ ความชอบธรรมอาจเกิดจากการใช้กำลังในเบื้องต้น ภายใต้ระบอบการปกครองทุกรูปแบบ เปลี่ยนผ่านสู่ความสงบสันติ เป็นผลจากการร่วมคิดแนวทางการปกครองร่วมกันในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539), *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*, กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- เดชา ตั้งสีฟ้า (2539), *ความไร้ระเบียบของโลก: ทางเลือกในทศวรรษ 1990*, สุวรรณ-ชัยวัฒน์
สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), กรุงเทพฯ: ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2556), *รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณี
ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่*, พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. ฉบับมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- มหามกุฏราชวิทยาลัย (ในพระบรมราชูปถัมภ์). (2539). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*.
พิมพ์ครั้งที่ 16, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.